

Dúas versións da composición «O puzo do Lago» de Eladio Rodríguez González

CONCEPCIÓN DELGADO CORRAL*

Sumario

As dúas versións da composición «O puzo do Lago» de Eladio Rodríguez González

Abstract

Two versions of Eladio Rodríguez González's «O puzo do Lago»

Eladio Rodríguez González como poeta formou parte do que Don Ricardo Carbalho Calero denomina «epígonos», isto é, autores nados entre 1860 e 1870 que continúan a obra dos mestres do século XIX, Rosalía, Curros e Pondal, sen aportacións ou innovacións notables; escriben nunha época na que predomina o movemento poético modernista pero nin o cosmopolitismo nin o parnasianismo nin o decadentismo chegaron, en xeral, a influencialos, seguindo coa corrente de poesía tradicional decimonónica nunha liña romántica e rural-realista; Fernández del Riego sitúao no grupo de poetas que marcan o paso do século XIX ao século XX entre os que están autores como Lamas Carvajal. Publicou dous libros de poemas en galego, *Folerpas*, editado por Martínez Salazar en 1894 na Coruña, e *Oracións Campesiñas* editado en 1927 na Imprenta Roel da mesma cidade; seis poemas pertencentes a este segundo libro foran xa publicados en 1922 no número 9 da colección de novela mensual *Céltiga* de Ferrol, dirixida por Xaime Quintanilla, baixo o título de *Raza e terra*, constando de 12 poemas. Unha plataforma activadora da cultura galega foi a celebración de certames literarios e Eladio Rodríguez, como moitos autores da súa época imbuídos polo ambiente galeguista, utilizouna de maneira continuada, sendo a cidade de Betanzos onde se estreou e tamén onde máis premios conseguiu. Foron dous os certames literarios promovidos polo periódico local *Las Mariñas* nos anos 1886 e 1887, resultando premiadas cinco composicións, no primeiro, «O puzo do Lago» e no segundo, «Os horfos da emigración», «O puzo do Barco», «As festas da miña terra» e «Arrenégote moda», todas elas publicadas posteriormente no seu primeiro libro *Folerpas*. Baixo o lema de *patria, fides, amor*, este xornal, coa mesma pretensión dos convocados na Coruña en 1861, pretende axudar ao renacemento da literatura galega inaugurando en 1886 os primeiros Xogos Florais que se celebraron na cidade das Mariñas. Presentáronse ao primeiro certame 31 composicións adxudicándose o premio de Honor ou Flor natural ao poema co tema da emigración «(Probe Jan!, probe Janiño! (probe gaiteiro de Bayo!» de

* Concepción Delgado Corral, betanceira, é Doutora en Filoloxía pola Universidade de Santiago de Compostela e Catedrática de Lingua e Literatura Galega do Instituto «Francisco Aguiar» de Betanzos.

Enrique Labarta Pose. Eladio Rodríguez foi premiado na modalidade IV coa «Pluma de prata» pola mellor lenda da Virxe, referente a Galicia, escrita en verso e titulada «O puzo do Lago», presentada co lema «Eu non quero ir a Betanzos/gana-lo prémeo ofrecido/sinón pra lembrar somentes/o que temos esquecido». A composición de Eladio Rodríguez, denominada polo secretario do xurado Salvador Golpe como «una joya más en la literatura regional», manifesta a predilección do autor polos costumes galegos e os seus profundos sentimentos relixiosos. Estrúcturase en doce partes nas que alternan versos de arte maior de 11, 12 e 14 sílabas e versos de arte menor, predominando os de oito sílabas. Abre a composición un eu que, facendo un canto á literatura popular, anuncia que vai contar unha lenda que el escoitou, negando que vaia facer unha harmoniosa canción para o que modestamente afirma que non ten capacidade; pasa seguidamente a criticar o século presente, aclamado por algúns como o século do progreso que el non ve por ningunha parte; critica tamén o esquecemento do pasado; lembra o paraíso perdido da infancia cando súa nai á calor da lareira lle contaba historias e lendas; fala dos vates que cantan as belezas de Galicia e anticipan as súas glorias futuras, situándose el como un poeta que non sabe nada do futuro porque a súa delicia está no tempo pasado; os defensores do progreso que el non ve, miran para o futuro como vates, el considera que os ideais están no pasado e coas historias do pasado pretende que o pobo galego desperte do seu letargo. A historia localízase espacialmente no Carballiño, no lugar do Lago e cronoloxicamente no século IX, máis concretamente no ano 840, cando os fillos da nobre Suevia vivían felices sen grandes riquezas. Con moitos momentos de descrições líricas da paisaxe, cóntase a aparición da Virxe enviada por Deus a unha pobre muller que non foi axudada polos habitantes do lugar para anunciarlle que os castigará pola súa falta de caridade, asulagando a vila.

«O puzo do Lago» aparece no libro *Folerpas* que o autor publicou en 1894. Pasaran oito anos desde a primeira versión da composición presentada ao certame literario e as variantes son bastantes e consisten en eliminar partes que non afectan á liña argumental senón que máis ben son partes líricas. En xeral o autor pretende facer máis culta a lingua, cousa que non sempre consegue, aínda que elimina os apóstrofes. Comparando as dúas versións, constatamos que, fronte ás 14 estrofas de oito versos da primeira parte, a versión do libro elimina oito delas, ficando reducidas a 6, eliminación considerable xa que afecta a 64 versos; as estrofas suprimidas son a primeira, onde un eu se presenta modestamente como un cantor das glorias ou historias do pasado: *Eu non veño cantar, cal outros cantan/Armoñosas cancións. Da miña lira/Os probes ecos solo se levantan/Pra lembrar dunha lenda que sospira/Os subrimes recordos que me encantan./A miña debre voz solo se inspira/No pasado que loita morimundo/Por verse relebrado neste mundo.* Elimina tamén a estrofa número catro onde o eu segue manifestando o seu interese polo pasado ante a indiferencia do século polo mesmo: *Unha desas hestorias mesteriosas/Quealcontra a fe constante dos poetas/Desque veñen loitando pesarosas/Con mil e mil generaciós inquietas;/Unha lenda das que hoje esprendorosas/Mostran súas galas puras e compretas/Diante a faz deste sigro esprandecente/Que contempra o pasado indiferente.* Suprime a estrofa número 6 onde, insistindo en que el encontra a inspiración no pasado, fala do que cantan outros poetas: *Outros ispiraciós topen divinas/Das augas nos murmullos rugidores./Ou tal ves nas estrelas pelegrinas/Que brillan con angélicos fulgores/En noites craras de lembranzas dinas;/Outros nos malencólicos romores/Das álbores,alcontren ideales/Pra conquistar loureiros inmortales.* A estrofa número 7,

onde se compara con eses poetas, elimínase tamén: *Súas loucas ambicións non as cobiza/ A miña endomeñabre fantasía:/Canten a lus que eualcontrei sombriza/Deste sigro inmortal con enerxía:/Gocen da groria a sombra que os feitiza:/Busquen, si, nos progresos de hoje en día/Nobre porvir prá pátreagalleguiña.../(O mundo é seu mai-la beleza é miña!*. Nas estrofas 8 e 9, eliminadas tamén, o eu fala da súa poesía, centrada no pasado e anuncia a redención da patria galega: *Eu vexo aparecer esprandecente/Do futuro gallego o sol devino:/Eu sinto rebulir na miña mente/Un numen mesterioso e pelegrino:/Eu precibo no meu afán ardente/Da miña pátreo o fúlgido destino:/Eu levo en min as chaves inmortales/Que gardan do pasado os ideais.//Eu conozco as belezas nespricabres/da sin igoal gentil Natureza:/Penetro nos sacretos insondables/Que atesouran poemas de grandeza:/Vexo da pátreo os trunfos nimitables:/Sinto que a nosa redención comeza,/(E nos latejos do meu peito ardente/Sinto o mundo latir continuoamente!*. Na estrofa número 12, eliminada tamén, continúaase co contido da estrofa 11, falando de Galicia no seu camiñar cara á redención: *Hoje camiña polo mundo adiante/ En pelegrinación aventureira/Buscando prémeo ó seu loitar constante;/Y ó querer amostrar por ves primeira/O encanto que atesoura lumeante,/Emprende súa misión conquistadeira/Probe, si, porque a nai que lle dá vida/É unha lira quizais desconocida.* A última estrofa desta primeira parte, a número 14, enlaza coa primeira, que tamén fora eliminada, dirixíndose aos lectores comunicándolles o desexo de mover o pobo no recoñecemento do pasado ao mesmo tempo que fai unha defensa da lingua galega: *O que eu digo, ja o vedes, non é novo/Pois de vello ja cai esborrallado/E si o canto na fala do meu pobo/Falto de encantos, probe, esfarrapado;/Si coas forzas que teño non o movo/ Do seu leito onde dorme ensoniñado,/Acordai vos que con delor profundo/Alcontrei o pasado... morimundo.* Nas estrofas que se manteñen existen algunhas variantes: na estrofa número 1 do libro, que corresponde á estrofa 2 da versión primeira, os cambios afectan ao verso 7, falando da historia que vai contar, que na primeira versión era *Vai o mundo admirala espaventado*, sendo na versión do libro *vai o mundo escoitala admirado*. Na estrofa 2 do libro as variantes aparecen en varios versos polo que imos reproducir as dúas estrofas completas, a primeira versión: *Cando de neno ó mimo da lareira/Miña nai contos vellos me contaba,/Sintía que miña alma lastimeira/Un mesterioso arcano descifraba;/Hoje que os anos (ai! coa súa carreira/Me roubaron a paz que entón gozaba,/ Non podo inda esquecer, por máis que fago,/Recordo aquel da tradición do Lago;* a versión do libro: *Cando de neno ó mimo da lareira/miña nai contos vellos me contaba,/ parecía que en longa ringuileira/diante min o pasado desfilaba./Hoxe que os anos xa coa súa carreira/me roubaron a paz que entón gozaba,/non podo inda esquecer, por máis que fago,/a lembrada tradición do Lago.* Na estrofa que ten o número cinco na primeira versión e o número tres na versión do libro, substitúe a palabra *vates* pola palabra *bardos* engadindo así máis connotacións celtas ao poema; cambia tamén a expresión facendo que a xustiza sexa a que conceda os trunfos aos galegos no porvir e non o porvir, nos versos catro e cinco: *Ja sei que seus deberes máis sagrados/Son descubrir os frunfos que en justicia/O porvir prós gallegos ten gardados* (versión primeira); *xa sei que seus deberes máis sagrados/son descubrir os trunfos que a xusticia/do porvir prós gallegos ten gardados* (libro). Na estrofa número dez, que corresponde á número catro na versión do libro, as variantes afectan á palabra *conto*, substituída por *conta*, no verso dous; á palabra *esquecidas*, substituída por *enterradas*, no verso tres; á expresión *dos curutos do olvido* que se converte en *na fochanca do olvido*. Na estrofa número trece que se

corresponde coa número seis do libro hai variacións na puntuación.

Na segunda parte, a primeira versión consta de nove estrofas de catro versos que son reducidas a seis no libro dándose variantes tamén nas estrofas conservadas. As estrofas eliminadas son a cinco, seis e sete. As variantes afectan xa á primeira estrofa, cambiando o verso número dous de *Antre os moitos que nestas terras hai* (primeira versión) por *donde primores ás mancheas hai* (libro); no verso tres, cámbiase o verbo *descóbrese* por *atópase*; o verso catro, *linda vila pra aquel que vela vai* (primeira versión), transfórmase en *vila fidalga pró que a vela vai* (libro). Na estrofa dúas cambia o primeiro verso, *Preto dela no chao, descuberto* (versión primeira) para *Preto dela, entre grosos castiñeiros* (libro); o verso tres, *Onde o jílgaro amostra seu concerto* (versión primeira), convértese en *onde os xílgaros cantan garruleiros* (libro); o sustantivo singular *melro* da primeira versión pasa a un plural na versión de *Folerpas*. As variantes da estrofa número catro redúcense á colocación diferente do adxectivo *pasados*, na primeira versión posposto e na segunda anteposto.

A terceira parte é a única que consta de máis versos no libro que na primeira versión, son 58 fronte aos 44 da versión primeira. Máis que de variantes, hai que falar dun fragmento novo, afectando a cousas importantes como a localización temporal, coa precisión do século (*sigro de nove*) e do ano (*ano oitocentos corenta*) na primeira versión, que non aparece na versión do libro e tamén a espacial, situando a «historia» no Carballiño, que no libro sitúa na «terraña galega»; engade símbolos celtas como *druída, dolmen e raza celta*.

Os 122 versos da cuarta parte na versión primeira fican reducidos a 90 no libro; as variantes afectan a verbos *locen* (primeira versión), por *están* (libro), no verso catro; *non hachei* (primeira versión, v. 29), por *non topei* (libro, v.21); expresións como *Deo gracias* (primeira versión, v. 21), por *Deo gratias* (libro, v. 13); versos *Pídalle ós ricos podrosos/ E non a no-los labregos* (primeira versión, v. 69-70), por *Miña vella, pida ós ricos/e non veña onda os labregos* (libro, v.39-40); *Meu señor, que estou morrendo!* (primeira versión, v. 74), por *señor, que me estou morrendo!* (libro, v.44); *Si morre ja enterraremos* (primeira versión, v.76), por *Se morre fáiselle o enterro* (libro, v. 46); (*Pero! (E consente, señor/Que eu morra sin ter remedio!* (primeira versión, v. 77-78), por (*Ai, Dios mío!)E osté consente/ que me morra sin remedio?* (libro, v. 47-48); (*Boeno logo!... ter pacencia...* (primeira versión, v.91), por (*Vaya logo!... ter pacencia* (libro, v. 55); (*Polas ánemas benditas* (primeira versión, v. 101), por (*Polas benditiñas ánemas* (libro, v. 69); (*Que gente, Gasús, Dios mío!* (primeira versión, v. 105), por (*Asús, Dios mío, que xente!* (libro, v.73); *Ver si secorren a fame* (primeira versión, v.109), por *ver si secorren ós probes* (libro, v.77); *Pidindo ás portas gemendo*, (primeira versión, v. 118) por *pidindo a própeos e alleos* (libro, v. 86); cambia o adxectivo *desfarrapada* (v. 117) por *esfarrapada* (v. 85) e a conxunción *nin* (v. 126) por *sin* (v. 88) e diante do posesivo coloca o artigo que non aparecía na primeira versión: *Prós que, cal eu, nosa vida* (primeira versión, v. 121), *prós probes que a nosa vida* (libro, v. 89).

A quinta parte consta de 74 versos na primeira versión que fican reducidos a 68 no libro. As variantes son as seguintes: versos: *Levando a yalma cuberta/dun penar fondo, moi fondo* (primeira versión, v. 5-6), *levando na yalma penas/e fame, ademais, no corpo* (libro, v. 5-6); *Nun tellado que esviado* (primeira versión, v. 9), *nun tellado que alá ó lonxe* (libro, v.9); *Y ó achegarse del máis preto/Viu de cote que era un forno* (primeira versión, v.15), *Y ó chegar preto da porta/y alcontrarse con un forno* (libro, v.13); *Veño con moito esconsolo/Buscando unha limosniña* (primeira versión, v. 26-27), *Veño, chea de esconsolo/*

buscando unha caridade (libro, v. 26-27); *)Y entón no pobo non houbo/Unha presoa que tenra/Se doese dos seus rogos?* (primeira versión, v. 28-29-30), *)Y entón no lugar non houbo/nin xiquera unha presoa/que lle atendese os seus rogos?* (libro, v. 28-29-30); *Así foi que sin dar creto/Ós rogos y ós esconsolos/Que a velliña esfamentada/Lles facía con apromo* (primeira versión, v. 65-66-67-68), *Así foi que, sin dar creto/ós choromiqueiros rogos/da velliña, despidírona/con mofas e con anoxos* (libro, v. 61-62-63-64) ortografía: *crabou* (primeira versión, v. 8), *cravou* (libro, v. 8); *bágoas* (primeira versión, v. 39), *vágoas* (libro, v. 39) palabras, *miña amiga* (primeira versión, v. 25), *señorita* (libro, v. 25); *Agarda* (primeira versión, v. 36), *Espere* (libro, v. 36); *botaran* (primeira versión, v.63), *fixeran* (libro, v. 59); *Namentres* (primeira versión, v. 71), *mentres* (libro, v. 65) *De sospiros* (primeira versión, v. 40), *de traballos* (libro, v. 40); o adxectivo *pesarosos* (primeira versión, v. 44) é substituído por un sustantivo cambiando o verso de *Cos probiños pesarosos a cos probiños e cos orfos* (libro, v. 44); *admirabre* (primeira versión, v. 61), *pasmosa* (libro, v. 57); cambio de lugar das palabras: *Y ó estar cocéndose dentro* (primeira versión, v. 49), *y ó estar xa dentro cocéndose* (libro, v. 49); cambio de xénero do sustantivo *color*: *Coa color mesma dos mortos* (primeira versión, v. 74), *co color mesmo dos mortos* (libro, v. 68).

No primeiro apartado da parte sexta, con estrofas de seis versos, elimina as estrofas 3 e 5, de seis versos, en total son doce versos menos. Variantes nas estrofas conservadas: estrofa catro da primeira versión e tres do libro, versos catro e cinco: *Y agora que morro de fame á miñoca,/Non topo prá boca ni un triste secorro* (primeira versión), *y agora que morro de fame á mioca/non topo prá boca nin triste secorro* (libro); estrofa sete da primeira versión e cinco do libro, versos un e dous: *Cubertos de trapos hastra onde ó cocote,/Pidindo de cote boroa ou farrapos* (primeira versión), *Cubertos de trapos dos pés ó cocote,/pidindo de cote pan, caldo e farrapos* (libro); estrofa oito da primeira versión e seis na segunda, verso cinco: *Coa roupa esgazada ja o fan de camiño* (primeira versión), *coa roupa esgazada xa o fan correndiño* (libro); estrofa dez da primeira versión e oito da segunda, versos dous e tres: *Pra ser susceptibles ás coitas y ós males/Que temos en nós* (primeira versión), *pra ser insensibles ás coitas y ós males/que sofrimos nós* (libro). Na estrofa catorce da primeira versión aparece a forma *ceio* e na estrofa doce do libro *ceo*; a forma do adverbio *dimpois*, na estrofa quince da primeira versión, é substituída por *dispois* na estrofa trece do libro; a forma verbal *caleime* da estrofa quince é substituída pola forma *valeime* na estrofa trece do libro.

O segundo apartado da parte sexta, con estrofas de oito versos, conserva o número de 9 estrofas da primeira versión aínda que con algunhas variantes. Na primeira estrofa, no verso dous cambia a forma do adxectivo *debres* por *debles*; na mesma estrofa o verso catro da primeira versión *Dun corazón envolto en feros males* cambia no libro para *dun corazón que sofre feros males*; no verso seis a forma do verbo *arranca* é substituída no libro por *arrinca*; na estrofa dúas, verso cinco, o adxectivo *malencólicas* da primeira versión aparece como *malencónicas* no libro e o verso seis cambia de *Sospiros (ai! que con tropel inquieto* (primeira versión), para *sospiros fondos que en tropel inquieto* (libro); a interxección *jah!* do primeiro verso da estrofa tres aparece como *jai!* no libro e os versos catro e cinco transfórmanse de *Cal seres invisibles que entristecen;/ Consolos jai! que ó torvo pensamento, en lembranzas treizoeiras que entristecen;/ consolos que o cativo pensamento* (libro); na estrofa catro, verso tres, a forma *ves* con seseo escríbese no libro como *vez*, a forma verbal *arrancadas* do verso seis pasa a *arrincadas* no libro, o sintagma *croeles bágoas* do verso sete convértese en *amargas vágoas* no libro, cambiando o

adxectivo e a ortografía do sustantivo; na estrofa cinco elimina o seseo final da forma *ves* do verso catro e no verso seis engade o artigo diante do posesivo seguido dun nome, *a súa penetración aguce* (libro), o verso sete cambia de *Mescrados ¡ai! cos mágicos lamentos*, para *mesturados cos máxicos lamentos* (libro); na estrofa seis, verso tres, elimina o seseo da forma *ves*; na estrofa sete cambia o adxectivo *afanosos* do verso tres, por *animosos* (libro), o verso cinco *Sombra da paz, que loucos cobizades* pasa a *sombra do benestar que cobizades* (libro), o sintagma *os que encerrades* transfórmase en *os que enterrades* (libro), o vulgarismo *patreotismo* do verso oito pasa a *patriotismo* (libro); na estrofa oito, verso sete, a expresión *Podía ser* transfórmase no libro en *poida dar*.

A parte sete consta de dous apartados, o primeiro en forma estrófica de cuabras e o segundo en estrofas de oito versos. No libro elimina sete cuabras, as números 4,5,6,7,10,11,14, que suman un número de 28 versos e catro estrofas de oito versos, a 2, 4, 7, 10, cun número de 32 versos tamén. Nas estrofas conservadas existen variantes. O verso dous da primeira estrofa, *Coroa con espréndedos fulgores*, pasa a *alumea cos últimos fulgores* (libro), os versos tres e catro, *Aparecen deixando en vals e montes/Esprandecentes e brillantes coores*, transfórmanse en *deixando sempre atrás, en vals e montes,/o seu cortexo de brillantes coores* (libro); na estrofa dúas, a forma verbal *ascender* do primeiro verso cambia para *asconder* no libro e, no verso tres, *ámpitos* sustitúese por *cómaros*; mantén o seseo na palabra *lus*, estrofa tres, verso primeiro, o verso dous, *A triste néboa súpeta caía*, transfórmase en *negra capa de brétema caía* (libro); a estrofa oito da versión primeira e catro do libro cambia a ortografía da conxunción copulativa, o adverbio de lugar *aló* pola contracción de preposición e artigo, a forma verbal *desfacéndose* por *retirándose*, o demostrativo polo artigo e o adxectivo *medrosa* por *medoñenta*; na estrofa que na primeira versión é a número doce e a seis no libro cambian os versos dous e catro, de *Sentada tremelaba ja co medo a tremaba xa con medo non escaso* (libro), de *Foise cara ó lugar con paso quedo a foise cara ó lugar pasiño a paso* (libro); na estrofa trece que corresponde á sete no libro varían os versos un e dous, *Y ó topar preto del con un pendello* pasa no libro a *Y ó toparse, ó chegar, con un pendello*, o verso dous *Co tempo esborrallado, de improviso* convértese en *que o tempo esborrallara, de improviso*; no verso un da estrofa quince (oito no libro), o adverbio de tempo *entonces* é substituído polo pronome persoal feminino *ela*, engadindo o adverbio de lugar *alí*; na estrofa dezaseis (nove no libro), o verso dous pasa de *Sin razón, nin sosego, nin sentido* a *cuáseque sin sosego e sin sentido* (libro); no verso dous da estrofa dezasete (dez no libro), cambia o sustantivo *terror* por *temor* e a forma do adxectivo *esquecida* por *esquencida*; na estrofa dezaioito (once no libro), no primeiro verso cambia *a probiña* por *a coitada*, os seguintes versos da cuadra transfórmaos case por enteiro: *Envolta en door coa fame pelexando!/Nin acouga non dorme... (coitadiña!)/(Todo dela parés que vai marchando* (primeira versión), *co pantasma da fame pelexando.../Nin dorme nin acouga... (malpocada!)/(Que ha de acougar si a fame a está matando!...* (libro). No segundo apartado, en todas as estrofas conservadas hai variantes que afectan a partes ou versos enteiros sirva como exemplo a estrofa primeira que varía case por completo na segunda parte, pasando de *Y ó estar dormindo cáxeque/Coa moita fame páleda,/Sinteu un ruído súpeta/Nos aires estralar./Mirou y ó ver rompéndose/Con lus a sombra escuáleda./Repuxo presinándose:/«¡Gasús, vanme matar!»*, a *Y ó estar dormindo cuáseque/coa moita fame páleda/escomenzouse, súpeta,/o espazo a alumea./E cando a lus a túneca/rachou da sombra*

escuáleda./un esprandor fantástico/apareceu no ar (libro).

Na parte VIII elimina dúas estrofas de oito versos, as números tres e catro e conserva parte da sete e da oito nunha, sendo polo tanto un total de 24 versos os que se suprimen; as variantes, nas estrofas conservadas agás na dúas e nove que varían case por enteiro, son menos e afectan a palabras e expresións como *resprandores* (estrofa 1, v. 2) por *esprandores* (libro), *pracenteira* (estrofa 5, v. 7) por *gasalleira* (libro, estrofa 3, v. 7); *satisfeita* (estrofa 6, v. 5) por *tranquila* (libro, estrofa 4, v. 5), *estreizoado* (estrofa 10, v. 3) por *desleigado* (libro, estrofa 7, v. 3), *me mandou* por *me encargou* (libro, estrofa 7, v. 8).

A parte IX consta de 66 versos na versión primeira que no libro son 59; as variantes, salvo na parte final son moitas podendo falar case dun novo texto.

Os 85 versos da parte X convértense nos 79 do libro; hai variantes que afectan a palabras, expresións, algún verso enteiro e cambio de lugar de palabras.

A parte XI está dividida en catro apartados, os 24 versos do apartado primeiro da primeira versión pasan a 14 no libro; os 28 versos do segundo apartado pasan a 22; os 26 do terceiro son 24 no libro e no apartado cuarto consérvase o mesmo número de versos (12); as descrições son máis extensas na primeira versión, utilizándose moitas perífrases; nos versos conservados hai variantes que afectan a palabras na forma ou cambio de lugar, expresións e versos.

A parte XII, na versión primeira, constaba de seis cuabras que fican reducidas a cinco no libro; o eu poético, na versión do libro, non fala só da lenda senón tamén do seu labor de contador dun pasado que se contrapón aos que cantan o futuro. As variantes afectan á forma e tamén ao contido, tendo a versión do libro un carácter máis xeral.

Pasados oito anos desde a publicación da primeira versión da composición premiada nos primeiros Xogos Florais de Betanzos, o autor decide incluíla no seu primeiro libro *Folerpas* que formará parte da colección *Biblioteca Gallega* de Martínez Salazar. Nun camiño perfeccionista, Eladio Rodríguez propúxose lograr dous obxectivos, o primeiro, como excelente filólogo, sería a corrección lingüística nunha época na que a escrita se caracterizaba polas vacilacións, tratando de conseguir unha lingua unitaria e o máis correcta posible na forma, na semántica e na sintaxe, eliminando na segunda versión os apóstrofes, o uso das grafías **j** e **g**, o uso das maiúsculas no inicio de cada verso e palabras que considera vulgares ou non galegas, aínda que non sempre a segunda versión cambie para mellor; o segundo sería de carácter poético, na procura dunha mellor expresión lírica cambia palabras ou expresións por outras que considera máis poéticas, elimina as descrições que poderían resultar demasiado extensas, refundindo estrofas e suprimindo os procedementos que desenvolven máis a expresión nun proceso de concentración sen afectar, en xeral, á liña argumental. Os únicos cambios importantes de contido afectan á parte primeira de maneira que na versión do libro a crítica aos defensores do tempo presente como un tempo de luz e progreso é menor e o sentimento patriótico da primeira versión na percepción dun destino bo para a patria galega nese camiñar de Galicia cara a súa redención e na defensa da lingua diminúe tamén na versión do libro, feito que podemos comprobar tamén na terceira parte onde as referencias ao antigo reino suevo, aínda que compensandas en parte pola introducción de símbolos celtas, desaparecen. Nese desexo de redondear a obra Eladio Rodríguez acerta en xeral no plano lingüístico e estilístico pero no plano do contido o sentimento patriótico perde forza.

Reproducimos a continuación as dúas versións por orde, a primeira publicada na revista *Galicia* de Martínez Salazar e a segunda que figura no libro *Folerpas*:

O PUZO D'O LAGO ⁽¹⁾

LÉENDA

Lema:

«*Eu non quero ir á Betanzos
»Gañal-o prêmio ofrecido
»Sinon pra lembrar somentes
»O que temos esquecido.»*

I

Eu non veño cantar, cal outros cantan
Armoñosas cancións. D'a miña lira
Os próbes écos sólo se levantan
Pra lembrar d'uha lénda que sospira
Os subrimos recordos que m'encantan.
A miña débrega voz sólo s'inspira
N'o pasado que loita morimundo
Por verse lembrado n'este mundo.

(1) A mi respetable amigo Sr. D. José Quiroga.

Amante de Galicia, anque sin nóme,
Vouvos contar d'a pátreas en que fun nado
Unha hestória qu'o tempo en vau consóme;
Hestória que loitando c'o pasado
Venceu d'os sigros é hoje con renóme
Vai o mundo admirala espantado;
Hestória d'esas que tan sólasmentes
Gardadas viven n'a fieldá d'as gentes.

Cando de nen'ó mimo d'a lareira
Miña nai contos vélls me contaba,
Sintía que miñ'alma lastimeira
Un misterioso arcano descifraba;
Hoje qu'os anos ¡ai! co a sua carreira
Me roubaron a paz qu'enton gozaba,
Non pódo inda esquecer, por máis que fago,
Recordo aquel d'a *tradicion d'o Lago*.

Unha d'esas hestórias misteriosas
Qu'alcontra a fé constante d'os poetas
Desque véñen loitando pesarosas
Con mil e mil xeracións inquietas;
Unha lénda d'as que hoje esprenderosas
Mostran suas galas puras e compretas
Diant'a faz d'este sigro esprandecente
Que contempra o pasado indiferente.

Ja sei qu'os vates d'hoje están chamados
A cantar as bellozas de Galicia:
Ja sei que seus deberes máis sagrados
Son descubrir os trunfos qu'en justicia
O porvir pr'os gallegos tén gardados.
N'o pasado pra min está a dilicia:
Nada sei d'o porvir: non son profeta:
¡Xiquera o nóme teño de poeta!...

Outros inspiracións tópen divinas
D'as augas n'os murmullos rugidores,
Ou tal ves n'as estrelas peligrinas
Que brillan con angélicos fulgores

En noites craras de lembranzas dinas:
Outros n'os malencólics romores
D'as árbores,alcontren ideáles
Pra conquistar loureiros inmortales.

Suas loucas ambiciós non-as cobiza
A miña endomeñabre fantasía:
Canten a lus qu'eu alcontrei sômbriza
D'este sigro inmortal con enerxía:
Gocen d'a grória a sombra qu'os feitiza:
Busquen, sí, n'os progresos d'hoj'en día
Nobre porvir pr'a pátreia galleguía...
¡O mundo é seu mail-a beleza é miña!

Eu vexo aparecer esprandecente
D'o futuro gallego o sol devino:
Eu sinto rebulir n'a miña mente
Un númen mesterioso e pelegrino:
Eu precibo n'o meu afán ardente
D'a miña pátreia o fúlgido destino:
Eu lévo en min as chaves inmortales
Que gardan d'o pasado os idéales.

Eu conozo as belezas nespricabres
D'a sin igoal gentil Natureza:
Penetro n'os sacretos insondabres
Qu'atesouran poemas de grandeza:
Vexo d'a pátreia os trufos nimitabres:
Sinto qu'a nosa redencion comeza,
¡E n'os latejos d'o meu peito ardente
Sinto o mundo latir continoamente!

Os qu'esta tradicion gozosos ledes
Facei conto que falo d'as verdades
Esquecidas debaixo, cal sabedes,
D'os curutos d'o olvido... ¡Que coidades!
¿Qu'é mintira o qu'eu digo?... ¡N'o pensedes!
Pois sosteñer sabrei cando queirades
Qu'é o pasado ja cuase morimundo
Que se vai ver lembrado n'este mundo!

¿Quen diría qu'os céltecos gallegos
Suas tradiciós tivesen esquecidas
Sigros tras sigros sin conocer, cegos,
As lembranzas que gardan ascondidas?
¿Quen dirá qu'en Galicia n'hai achegos
Pr'as grandezas c'o tempo escurecidas?
Hastr'o mesmo pasado, morimundo,
Vai quedando olvidado ja n'o mundo!

Hoje camiña pol-o mundo adiante
En pelegrinacion aventureira
Buscand'o prémeo ó seu loitar costante;
Y-ó querer amostrar por ves primeira
O encanto qu'atesoura lumeante,
Emprende sua mision conquistadeira
Próbe, sí, porque a nai quo lle dá vida
E unha lira cozáis desconocida.

Almas sensibres, almas que gozades
Co'as tradiciós d'a pátreia en que nacestes;
Nobres gallegos que vos afanades
Pol-o grande porvir qu'en sonos crestes;
Seres que tolos vos antusiasmades
Co'as léndas que de nenos deprendestes,
Deteivos c'o respecto máis profundo
Diant'a vóz d'o pasado morimundo.

O qu'eu digo, ja o vedes, non é novo
Pois de vélllo ja cai esborrallado
E si o canto n'a fala d'o meu pobo
Falto d'encantos, próbe, esfarrapado;
Si co'as forzas que teño non-o movo
D'o seu leito onde dorme onsoniñado,
Acordaivos que con delor profundo
Alcontrei o pasado... morimundo.

II

N'un prácedo vorge! amorosiño
Antr'os moitos que n'estas térras hai,
Descóbrese o garrido Carballiño
Linda vila pr'aquel que vela vai.

Préto d'ela n'o chá! descuberto
Hai un puzo rodeado d'herba e fror
Ond'o jilgaro amostra seu concerto
E ond'o melro asubía con primor.

A iste puzo os rapaces semp'r'acoden
Batuxarse n'o vrau cando fai sol,
Mais tén sitios tan fondos que non póden
Ver s'o leito d'a y-auga é duro ou mol.

E n'o medio cal próba verdadeira
De qu'en tempos pasados esto foi,
Levántase unha altiva carrouceira
D'herba e junco onde nunca entrou o boi.

Pois d'a beira gardada con firmeza
Pol-a yauga prateada qu'alí está,
Din as gentes qu'a mesma Natoreza
Móstras deixou qu'acraran a verdá.

Á sua beira hay touzales e piñeiros.
Mazanceiras, carballos e nogals,
Ringuileiras de grosos castiñeiros
Y-arboredas de longos salgueirals.

Os céfros n'estes sitios son mainiños
E dan cheiros ó espazo as moitas frois,
E n'os soutos n'as pólas pousadiños
Trinan alegres ledos rousiñols.

Sigun contan os homes ja máis vellos
Pol-os cales eu sei a tradicion,
Disque foi este punto un d'os concellos
De máis nome e de máis estimacion.

E si coidas, leutor, qu'esto é paróla
Qu'eu argallo mofándome de tí,
Contareiche samente a verdá sóla
Tal e como se conta por aquí.

III

Aló n'os tempos antigos
Qu'a nosa mente contemptra
Con louca admiracion
Cando n'os veñen á idea,
Correndo o sigro de nove,
Año oito centos corenta,
Alcontrábase bén firme
Levantado con fachenda
Un pobo, nobre cal todos
Os descendentes d'a Suevia,
Co' seus soutos e seus vales
Y-as sombrizas alboredas
Donde daban armunías
Ó chegal-a primaveira
Paxáros que c'os seus cantos
Anamoraban ás cheas
N'os castiñeiros bulindo
Que s'erguían pol-as veigas.
N'este pobo, cheo d'encantos
Pr'os verdadeiros poetas,
Nosos pasados vivían
Sinon con moita grandeza,
Xiquera c'o necesario
Pra ser felices n'a térra;

Y-unque non tiñan folganza
 Nin menos grandes riquezas,
 Iban vivindo n'as chouzas
 Sin conocel-a miseria
 Traballando con carriño
 Os eidos, hortas e veigas
 De qu'erán donol-os próbes
 Sin cobizar outras rendas
 Com'aqueles que s'alcontran
 Satisfeitos co'a probeza
 Sin remordemento algun
 Nin ambiciós nin xenreiras.
 N'o centro d'un val garrido
 Tiñan as suas vivendas
 Levantadas con descoido
 Entre risoñas pradeiras
 Que n'o inverno lle servían
 Pr'acocharse baixo d'elas
 Y agarimarse d'o frío
 Que trán as noites c'as treboas.

IV

N'unha mañá de San Joan
 D'ese mes tan feiticeiro
 Cand'as álbores y-os campos
 Locen de froles cubertos
 E cand'alumea o sol
 C'os respradores máis meigos,
 Ó ser as once d'o día,
 Con pasiño preguiceiro,
 Chegou ó pobo unha próbo
 Sin poder tomar alento,
 D'esas que piden ás portas
 Envoltas solo en fatelos
 C'o coiro todo engurrado

E co'a o morrifa n'o peito,
Esfamentado o sembranta
 Y-o mirar que daba medo
 Cal si sofrise n'o corpo
 Croëles remordementos.
 Ó dar c'a primeira chouza
 Qu'alcontrou d'ali máis preto:
 —Deo gracias, dixo chamando,
 —Quen está, lle responderon,
 —Unha coitada vellifa
 Que vai buscando sustento.
 —Diol-ampare, que por hoje
 Nada que darlle non teño.
 —Pol-amor de Dios, señora,
 Que ja veño de moi léxos
 E non hachei en ningures
 Pr'a miña fame romédio.
 —Vaya con Dios, ja llo dixen:
 Non me turre pol-o génio
 Qu'estou de frema moi mala
 Y-encomodarme non quero.
 —E logo, algunha cousiña
 ¿Non terá pra min de geito?
 —Seica m'atenta. ¡Recoiro!
 ¿Ou non tén coñecemento?
 ¡E canto pode acurrirse!...
 Eu qu'a miña vida levo
 Ganando farta de fame
 E de sudores inmensos
 O pan con qu'hei de vivir
 ¿Está bén qu'agora mesmo?
 Ll'o déa á vostede agora
 Quedándom'eu sin sustento?
 —Pero, señora...—J'ó dixen:
 Fuja d'a porta correndo.
 —¡Vállam'a Virge d'o Cárme
 Y-os santos todos d'o ceo,
 Que gente tan desleigada
 Vive dentro d'este pueblo!
 Cacheál-as vivendas vou

Todiñas, todas á oito
 Pra ver s'atopo un bocado
 Con que calmar un momento
 Esta fame que treidora
 Me roi o corpo por dentro.
 —Ave-María, repuxo
 N'a qu'alcontrou máis á geito.
 —Sin pecado concebida,
 De contado lle dixeron.
 —Se favorecerme póden
 C'unha cousiña d'achego
 Qu'hoje fai, sin mintir nada,
 Tres días cuase compretos
 Que pasa miseria moita
 Meu corpo de fame cheo.
 —Pídale ós ricos podrosos
 E non a nól-os labregos
 Qu'andamos noit'e máis día
 Traballando pra manternos.
 —¡Pol-a Virge d'oa Delores,
 Meu señor, qu'estou morrendo!
 —¡Y-osté que quer que lle faga!
 Si morre j'a enterraremos.
 —¡Perol ¡E consénte, señor,
 Qu'eu morra sin ter romedio!
 —¡Ból ¿Y-unque morra qu'importa?
 Ó fin todos lle morremos.
 Eses son ditos qu'os próbes
 Coma vosté, deprenderon
 Pra manterse á conta nosa
 Y-andar dende pequerrechos
 Afeitos á esa gandaya
 Sin traballaren n'os eidos.
 —Pero vosté Bén coñece
 Qu'eso eu non pódo facelo.
 —¿Seique de léria tén gana?
 Non dou nada que o non teño.
 —¡Bieno, logol... ter pacencia...
 Sofrir... calar... n'hai romedio!...

—Diol-o ajude, señor cura,
 Dixo atopando c'un crégo.
 —Sea ostede bien venida,
 ¿E pr'onde vai tan correndo?
 —Vou pidindo unha limosna.
 —¡Ah, vai pidindo!... Pois boeno.
 —¡E non me da un ichaviño!
 —Non, señora, que o non levo.
 —¡Pol-as ánemas benditas,
 Señor, que morro de feito!
 —Ja lle darei outro dia
 Qu'agora vou vel-os eidos.

 ¡Que gente, Gasús, Dios mio!
 ¡Que gente mala vou vendo!...
 Alí está unha casa grande,
 Vóume sin perda de tempo
 Ver si secorren a fame
 Ou s'eles son limosneiros.

 ¡Ai, que can negro alí estaba!
 ¡Que can tan grande e tan fero!
 Por achegarm'ond'a porta
 Esgazoum'os meus fatelos
 Sin reparar qu'unha próbe
 Pra vivir sin sofrimentos,
 Tén qu'andár desfarrapada
 Pidindo ás portas gemendo.
 Pero... ¡que pobo!... ¡que pobo
 Sin caridá nin apego
 Pr'os que, cal eu, nosa vida
 Á humanidade debemos!...

D'esta maneira falando
 C'o peito choo de loito
 A coitadiña mullere
 Saléuse fóra d'o pobo
 Leand'a yalma cuberta
 D'un penar fõndo, moi fõndo;
 Y-ó ter andado un anaco
 Pequeno, crabou os ollos
 N'un tellado qu'esviado
 D'o lugar aquel un pouco,
 Viu erguido d'arrepente
 Fumegando aló antr'os soutos.
 Foi car'alí camiñando
 Pra pidir algun secorro;
 Y-ó achegarse d'el máis préto
 Viu de cote qu'era un forno
 En doude estaban cocendo
 Tres mulleriñas sin folgo
 Qu'anqu'eran caritativas
 C'os probiños e c'os horfos,
 Tiñan ceibados n'õ peito
 Sentementos ambizosos.

—Teñan vostedes boas tardes.
 —Boenas y santas. E logo,
 Que quería miñ'amiga?
 —Vesio con moito esconsolo
 Buscand'unha limosniña.

—¿Y-enton n'o pobo non houbo
 Unha presoa que tenra
 Se doëse d'os seus ropos?
 —Non señora. Dend'as once
 Que cheguei sufrindo moito
 Non alcontrei por disgracia
 Xiquera un triste consolo.
 —¡Váll'a Dios, miña joíña!
 Agard'estonces un pouco
 E unha bica lle daremos
 Pra que faga bën ó corpo,
 Que n'este mundo de bágoas
 De sospiros y-esconsolos,
 É mala cousa, aboféllas,
 Que seámos como somos
 Tan bulrons e tan mezquifos
 C'os probiños pesarosos
 Qu'improran a caridade
 Pidindo en todol-os pobos.

Fixeron, pois, unha bica
 E metérona n'o forno,
 Y-ó estar cocéndose dentro
 Foi medrando de tal modo
 Que todas tres, aparvadas,
 Mirándose con asombro
 Dixeron qu'era un milagre
 D'os que fai Dios generoso
 C'os que secorren ós próbes
 Dando limosna d'abondo.
 Mais todas tres c'o cobizo
 De quedar, por seus antojos,
 Co'a broa gardada enteira
 Meteron moitas n'o forno
 E todas ¡cousa admirabre!

Saían d'el mesmo modo
 Qu'a primeira que botaran
 Pra darlle á próbe un secorro.
 Así foi que sin dar creto
 Ós rogos y-ós esconsolos
 Qu'a velliña esfamentada
 Lles facía con apromo,
 Espidírona dond'elas
 Con mofas e con anojos;
 E namentres quedan rindo
 Rindos'ás cheas d'o conto
 A probiña camiñaba
 Co'a color mesma d'os mortos.

VI

¡Ca-este, qu'argullo;—marchaba dicindo—
 Quedáronse rindo de min á barullo
 Sin ter voluntá!
 ¿Y-é justo mofarse n'o mundo d'os vellos?
 ¿Quen dá estes consellos? ¿é Dios por vingarse?...
 ¡No!... Dios non-os dá.

.....
 ¡Que gente malvada!... ¡Non sei que lle chame!
 Non miran qu'a fame n'o peito pousada
 Dá moito delor;
 Y-agora é costume n'as máis d'as aldeas
 Dicirnos ás cheas de todo en resúme:
 «Qu'o ampare el Señor.»

Meu corpo tolleito co'a malencolía
 Non sinte alegría nin vexo n'o peito
 Pousar máis que fel.
 E sempre cruzando sin tino e con calma
 Camiña miñ'alma pra s'ir achegando
 Ó fin máis croel.

Rozando n'os montes, cavando n'as terras,
 Dormindo n'as serras sin ver hórizontes
 A infancia pasei;
 Y-agora que morro de fame á miñoca,
 Non topo pr'a boca ni'un triste secorro
 Por máis que busquei.

¡Nó'ser!... este emprego qu'eu teño n'a terra
 Todiño se encerra á manterme d'o alléo
 Sin ter nada meu.
 Así que pr'as coitas que levo d'encolo
 N'atopo consolo pra vel-as enxoiás
 Cal Dios prometeu.

¡Que vida famenta pasamol-os próbes!
 ¡Meu Dios! Ti que móves á terra cruenta
 Con sólo tua mau,
 Acórdate enriba d'os moitos traballos
 Y-os máis arrangallos que en cráis tan cativa
 Sofrimos n'o chau.

Cubertos de trapos hastr'ond'ó cocote,
 Pidindo de cóte boroa ou farrapos
 Á humanidá,
 Tal é a vida nosa servindo d'escravos
 Juntand'os ichavos qu'a gente podrosa
 Por lástema da.

N'as portas d'os ricos están os cadelos
 Gardand'os couselos d'a pedra d'os picos
 Qu'está n'o portal;
 Y-ó ver un probiño somars'ond'á entrada
 Co'a roupa esgazada ja o fan de camiño
 Fugir d'o curral.

Si ós ricos sin trégoas pidimos co'a vista,
 Ja... ¡Dio'nos asista! dond'eles ás légoas
 N'hai máis que fugir.
 ¡Y-aínda se téñen por moi caridosos
 C'os próbes queixosos qu'a porta lle veñen
 Limosna pedir!

N'hai duda qu'os tales cobizarr' ser libres
 Pra ser susceptibres ás coitas y-os males
 Que temos en nós,
 Pois cando paseando topámol-os fonchos,
 Botando reconchos contestan berrando:
 «Camiñe con Dios.»

¡Que fame roedora tan negra e tan fera
 Dixera calquera que son eu treidora
 Pra Dios e pra min.
 Y-aféllas qu'ó verme marchar contristada
 Buscand'a pousada y-o pan pra manterme
 Non sei que sintin.

¡Eu morro!... mirade... ¡De fame langreo!...
 Meu peito está cheo quizáis de maldade...
 ¡Que l'hei de facer!...
 ¡Non podo comigo!... ¡Parés que m'esmayol!...
 ¿Que teño?... ¿Que trayo?... ¿Que falo?... ¿Que digo?...
 ¿Que poderei ter?...

¡Ouh Reir. ¿d'a gracia, naicifia quirida,
 Qu'eiquí n'esta vida non vich'a disgracia
 No teu curazon!...
 ¡Por Dios, consolaima que o pido cal vedes,
 Mais s'é que o facedes, señora, amparaima
 Tamen... ¡compasión!...

Facei qu'os delores meus días rematen
 Qu'anque hoje me maten con croeles rigores
 Serei eu felis;
 Y-ó verme mirada n'o céio d'os Santos
 Con tantos encantos serei estimada
 N'aqueles confis.

.....
 ¡Quen leva sabido dimpois que morremos
 Si o posto que temos aló adquirido
 Será padecer!...
 ¡Asús! enganeime...., morrer é moi malo...
 ¡Non sei o que falo!... Señora... caleime...
 ¡Non quero morrer!...!

Palabras ¡ai! cubertas d'amargura,
 Tristes, amargas, debres e fatales,
 Salidas con fatídica tristura
 D'un corazon envolto en fóros males;
 Palabras que tan sólo a desventura
 Ll'arranca á y-alma; frases sepulcrales
 Que de loito e de penas mesturadas
 Pol-o esfertunio foron pronunciadas.

Lamentos ¡ai! que desenganos deixan
 N'os seres que padecen en secreto
 Os despreceos treidores que os aqueixan;
 Desafogos quizáis qu'o door compreto
 D'as almas malencólicas ¡a!leixan;
 Sospiros ¡ai! que con tropel inquieto
 Firen a y-alma, abouban os sentidos
 E consolos en sí levan perdidos.

Consolos ¡ah!... consolos de tormento
 Que fogen, véñen, van e desaparecen
 En rápedo e confuso movemento
 Cal séres invisibres qu' entristecen;
 Consolos ¡ai! q'ó torvo pensamento
 Con lóbregos recordos estremecen,
 Cal si penas n'a y-alma n'os deixasen
 Y-as poucas alegrías nos roubasen.

Queixas de cóte tristes e doridas
 Fillas somentos d'almas angustiadas,
 Tal ves n'o mesmo corazon nacidas,
 Tal ves en tristes horas engendradas,
 Tal ves d'os beizos con delor salidas,
 Tal ves á fortes penas arrancadas,
 Tal ves de croeles bágoas mensaxeiras,
 De pesares tal ves queixas tristeiras

Lúgubres áis, gemidos inhumanos
 Qu'o delor máis despóteco produce...
 ¿Quen seus ecos monótonos, tiranos,
 Ó noso corazon tal ves conduce?

¿Quen conoze os amargos desenganos
 —Por máis que sua penetracion aguice—
 Mescrados ¡ai! c'os mágicos lamentos
 Que sán d'a nosa y-alma pesarentos?

¿Quen sabe si esas penas, si esas coitas,
 Si eses áis, si esas queixas lastimeiras
 Serán tal ves d'as continoadas loitas
 D'o corazon as tristes compaífeiras?
 ¿Quen sabe si quizáis n'ás penas moitas
 Qu'a nosa y-alma sofre treizeoiras,
 Nacerán, recobertos d'amargura,
 Eses salayos fillos d'a tristura?

Os que n'a vida sin cesar levades
 A sede negra de topal-a gloria
 Tras d'a cal afanosos camiñades;
 Os que vistes con júbilo a ilusoria
 Sombra d'a paz, que loucos cobizades
 Pr'o fulgente esprendor d'a nosa hestoria;
 Os qu'encerrades ¡ai! n'o fondo abismo
 D'o despreceo o gallego patreotismo...

Os que sintides algo qu'en sacreto
 Vos roi'o corazon; os qu'o infinito
 Anhelades n'o voso afan inquieto...
 Vosoutros ¡ai! que cal un vil proscrito
 Levades o desdén d'o mundo, preto
 D'o corazon continoamente esqrito,
 Pódia ser que vós mesmo sospeitedes
 O orígen d'eses áis que padecedes.

Así como a tormenta enfurecida
 Deixa sólo n'os campos e vergeles
 A tristura de cóte esperegida,
 Así tamen os dóores mais croeles
 Cebándose n'a vélla delorida,
 Deixáronlle n'a yalma amargas féles
 Y-o corazon cobríndolle de coitas
 Sofrir fixéronlle ¡ai! odiosas loitas.

VII

Era n'a hora en qu'o sol os hourizontes
 Coróa con espréndedos fulgores
 Aparecen deixando en vals e montes
 Esprandecentes e brillantes coores,
 Y-ó ascender tras d'a cima d'alta sérra
 Seus mágicos reflexos derradeiros
 Parecían os ámpitos d'a térra
 Torres de lume en campos feiticeiros.

A lus iba morrendo. Pol-o ambiente
 A triste néboa súpeta caía
 Cal exército mudo que valente
 Consigue o trunfo que lograr quería.
 ¡Todo é tenro en Galicia! Ese momento
 Malencólico e dulce c'a sua calma
 Seméllase ó profundo sentimento
 Que se desperta enton dentro d'a y-alma.

Tod'a terra de gloria está cuberta:
 Piando n'a arboreda están as aves
 Tristes quizáis ó ver qu'a lus incerta
 Se convirte en reflexos máis soaves;
 Y-ó mirar sofoleto o sol n'a cume
 Fugindo entre vivíficos fulgores
 Van quedand'os regueiros cheos de lume
 Rebuldando c'os mainos resprandores.

.....
 Chegou por fin o istante destinado
 Pol-o Rei d'o Universo á escuridade;
 Chegou, pero chegou enmedoñado
 Coma sempre sin traer cousa qu'agrade.

Os picotos qu'o sol cintileaba
 Trocaran ja de coor y-aló n'o ocaso,
 Desfacéndon's a lus, queda baixaba
 Esa sombra medrosa paso á paso.

Longa masa de negro s'estendía

Pol-os curutos cal legion de bruxas
Que montes e pradeciras recobría
De soledá c'o canto d'as currujas.

¡A noite é triste! A imágen d'os doöres
Suas alas trai cubertas de tristura;
Nada queda d'a lus nin resprandores,
Fóge todo ó mirala tan escura;

E n'o espazo onde brilan as estrelas
C'o esprender máis fulgente e feiticeiro
Descóbrese perenne en medio d'elas
Cal lámpara d'os céos... un luceiro.

A coitada velliña chea de loito
Sentada tremelaba ja c'o medo:
Levantóuse d'a pédra e sin ver moito
Foise cara ó lugar con paso quedo;

Y-ó trpar pr'eto d'el con un pendello
C'o tempo esborrallado, d'imporviso
Meteuse baixo d'el, pois anque vello,
Considerouno enton un paradiso.

Chea de penas, cangada sin delito,
Sentouse n'unha pédra, apesarada;
Rabuscou aquel chau pr'ela bendito
Nada achou nin co'a vista topou nada.

Quixo entoncos poñerse d'arrudillas,
Quixo pidirl'á Dios que a secorrese,
Y-ó pousar, pra facelo, suas rudillas
Esmayada caíu cal si morrese.

¡Mirade pr'ela! Alí n'o chau deitada.
Sin razon, nin sosego, nin sentido,
¡Miña joya! alí está deseparada
Reloucando quizáis d'haber nacido.

D'as gentes a indifrencia sempre fosca,
O terror de morrer alí esquecida
Y-a fame que no peito se l'enrosca
É moi fácil qu'acaben c'a sua vida.

¡Tumbadiña n'o chau está a probiña
Envolta en doór co'a fame pelejando!
Nin acouga nin dórme... ¡coitadiña!
¡Todo d'ela parés que vai marchando!

Y-ó estar-dormindo cáxeque
Co'a moita fame páleada,
Sinteu un ruído súpeto
N'os aires estralar.
Mirou y-ó ver rompéndose
Con lus a sombra escuáleada,
Repuxo presinándose:
«¡Gasús, vánme matar!»

Enton as negras gárgolas
D'as nubes esgazáronse.
Fugindo en ringlas rápedas
Enchidas de negror.
E c'o esprandor fantásteco
Os campos alumiáronse
Y-as froles aromátecas
Recendían c'o olor.

Aló n'os altos ámbetos
Con pasmo foron vindose
Luciñas moi espréndidas
Baixar pr'esta region,
Y-en tod'o espazo cóncavo
As néboas desfacéndose
Deixaron vel-as árbores
N'un louco fulion.

Aqueles rayos lívidos
Que viñan sacudíndose
N'aquela noite lóbrega
Con maino relumbrar,
Non era un sono máxico
Debido á estar durmíndose
Nin foi c'o moito júbilo
Un rauto de chorar.

Co'a fame cadavéreca
Os ollos refregándose
A vélla malencólica
De car'ó céo mirou.

Rodeada d'unhos ángeles
Viu vir de pé baixándose
A Reina d'as imáxenes
Qu'ond'ela s'achegou.

A Virge recreiándose
N'a sua compañ'angélica
Chegós'á probe méndega
Qu'estaba pra mörrer.
Y-ó estar cerquiña díxolle
Con moita gracia célica:
«Filliña, a nai d'os méndegos
Vénte hoje secorrer.

»Ja sei con moita lástema
Qu'a máis d'a gente gózase
Con ver servir de márteres
Ós probes coma tú;
Mais esta vida y-áspora
Eiquí n'a terra, adózase
Con outra longa e práceda
Pr'os fillos d'a virtú.

»Ti cala e dalle trégoles
Ó teu penar tan grávido
Non chores mais y-escóitame
Qu'eu voute consolar.
Mañá este pobo déspota
Qu'así t'ajou impávido
Será, de órde proféteca
Mandado asulugar.

»Pois ja que foi indócele
De ti e de min mofándose
Dond'hoje mesmo fágoche
O qu'eu mandei, cumprir;
Que Dios n'o ceo—repúxolle
De tanto mal fartándose
Pr'ó castigar mandóuchome
Baixar pra ch'o dicir.

»E co'esta exempro trágico
Que dou, de ti doéndome
As gentes máis despótecas
Así escramentarán;
E ti ó morrer estáteca
N'o céo estarás véndome
Cantando dolces cántigas
C'os ánges qu'alí están.»

Calóus'a Nai d'as Vírgenes
Y-en nube d'ouro erguéndose,
Rubíndose... rubíndose...
N'o espazo se perdeu,
Y-á méndega esforzándose
Por vela ir ascondéndose,
Quedóu c'os ollos lánquedos
Mirand'aló pr'ó céu.

VIII

Y-entramentes que rubían
Pol-o espazo os resprandores
Os ánges encantadores
Iban todos a cantar,
Mail-a vélla esconsolada
Con pena e con alegría,
Dudando de canto vía
Escramaba sin berrar.

¿Y-él poderá ser verdade
Qu'a Virge veñ'á pé feito
Baixando con tanto geito
Hasta comigo atopar?
Parece un conto de véllas
Pero... pilleivos un medo
Que n'aquel sitio tan quedo
Coidei que m'iban matar.

¡Que rayos! ¡Que resprandores!
Alumeaban os camifios!...
¡Si os virádes, quiridiños,
N'o negro espazo brilar!...
Si virádes dentro d'eles
Baixar a Nosa Señora
C'a sua gracia sedutora
Y-antr'os ánges refrexar!...

¡Ave María purísma!...
¡Asús, nunca Dios me déra!
Si Ilo contara á calquera
Faria mofa de min.
¡Nó, ser!... ¡Qué cousa máis linda!
Cáxequ'eu mesma non creo
Que baixaso dend'o ceo
A Virge com'eu a vin.

Chegar con tanto angeliño
De tanta lus rodeada
Y-ó mirarme apesurada
Consolarme n'o delor...
Deixar o seu paradiso
E con gracia feiteiceira
Falarme tan pracenteira
Con cariño e con amor...

Por mor d'unha probe vélla
Mandar así de ligeiro
Sulagar un pobo inteiro
Que non tivo caridá;
Y-ó deixarme satisfeita
Rubir pr'o céo sourrindo
Con un sembrante tan lindo
Cal ningen viu nin verá...

Ja con justicia lle chaman
Consolo d'os afrigidos
Pois ós seus fillos quiridos
Nunca os deixa parecer.

Y-o que se confíe n'ela
E gracia algunha lle pida
Ou eiquí ou n'a outra vida
Ha d'achala sin querer.

Máis... olla: volvend'ó caso,
Aféllas, que dudo moito
Que por dar creto ó meu loito
Se faga un pobo morrer.
Poida qu'eu mesma soñando
Co'a moita fame que tiña,
Vis'á Virgen sentadiña
Baixar pra me secorrer.

Poida ser que trastornada
A miña intranquila mente,
Poida ser que francamente
Fose un sono canto vin.
Pero non: todo foi certo,
E inda teño n'a mamoria
O qu'a Virgen chea de gloria
Me mandou facer á min.

E pra qu'as gentes futuras
Sépián o fin disgraçoiado
D'este pobo estrezoado
Que tanto me despreciou,
Anque traballo me custe
Y-antes que corra esta loa
Hei cumprir cristiana boa
O qu'a Virgen me mandou.

IX

D'o Ourento tral-os fúnbres picoutos
Alaranjados coorés so divisan;
N'os vals, n'as alboredas e n'os soutos
Os páxaros seus trinos impovrisan;

D'o novo dia os pálidos refrexos
Esténdese por campos e pradeiras
Deixando ver de prété e máis de léxos
A esmeralda d'a brisa n'as silveiras;
Os aromas camiñan pol-o ambiente
Esparramando prátedos olores;
As fontélas surgindo mainamente
Compoñen c'os seus mágicos romores
Tenros idilios en vergels de frores;
Os solouzos que forman os regueiros
Ó cruzar vals e montes, preguizosos,
Somellan ós sospiros lastimeiros
D'a afligida Galicia; os tenros cantos
Que multítu de seres armoñosos
Entoan saludando'ó novo dia
Parece qu'atesouran os encantos
D'unha divina e célica armunia;
O curisco d'aurora corre cheo
De cheiros aromátecos; os prados
Están de fresco orvallo sementados;
N'as pradeiras as brisas rebuldexan
Coma n'o mar as pelras máis brillantes;
N'as campías as froles qu'encarnexan
Somellan incensarios, qu'ós istantes
Seus perfumes ó espazo dan amantes;
N'as bóvedas azuls e trasparentes
As estrelas esconden d'impovriso
Seus fúlgidos refrexos esprendentes,
E n'os froleados vals esprandentes
As albas rín copiand'o paradiso
Dond'Adan noso pai foi peccadento.
Tod'a terra s'anima e vólve tola:
Todo é color, aroma, movemento,
Beleza, animacion, lus y-armunia:
Un bico é cada rayo: cada póla
Que s'agita unha dulce sinfunia:
Cada folla qu'o vento bambolea
Encerra inespricabre poesía;
Cada cheirosa fror érguese chea
De pelras de rocío; cada prado

É un leito d'ouro e prata coroado;
 Cada chouza un idilio, e cada trino
 Un concerto armofioso e pelegrino.
 Galicia enton parece que desperta:
 O ceo que co'a aurora cintilea,
 Eses feitizos de que vén cuberta,
 O mar que se refrexa e s'hermosea
 Y-o sol que sai garrido rebulindo
 Amostran sin cesar sempre sorrindo
 Os encantos poéticos ceibados
 Para consolo d'os esconsolados
 Cal augurios felices pr'o futuro.
 As árbores..... pero abonda de parólas
 Porque con tan inúteles viólas
 Ja vai pasando de castaño escuro,
 Segun as gentes din; e certamente
 Pretender ser poeta solamente
 C'o gallo de falar sin decir nada
 Comprendo qu'é unha louca tolaxada;
 E deixando tan vana tolaría,
 Falando con verdá sin argallada,
 Direivos d'unha ves qu'amañecía!

X

—¿Prónde vas inda tan cedo
 Con tal carreira, miniña?
 —Vou coidal-o gando ó monte
 Co'esta miña cadelíña. (1)
 —E logo o gando que coidas
 ¿De quen é, miña rosiña?
 É d'os veciños d'o pobo
 Que me dan a limosniña

Dendes que lle quedei horfa
 Cando inda era bequechiña.
 —¿Y-estonces os teus papáis
 Morréronche tan agiña?
 —Si señora. Fai seis anos
 Que lle quedei eu soliña
 Sin nai, nin pai, nin parentes
 Que me desen pousadiña
 Donde poder acocharme;
 Y-ahora, esfamentadiña,
 Teño qu'andar ó mandado
 D'os que me dan a camiña,
 A mantenza, o aco leito
 E máis tamen a roupiña.
 —¿E cautos anos tés hoje?
 —Teñ'oitto, miña velliña.
 —¡Próbe nena! ¡Ja tan nova
 Ser horfa, miña cousiña!
 ¡Vállate Nosa-Señora
 Qu'é nai d'os horfos, filliña!
 ¡Que vida croel ja levas!
 ¡Que vida, miña joíña!
 Pasand'os dias n'os montes
 Sin ter esperanza tenriña
 De millorar de fortuna
 Vas acabando a vidiña.
 ¡Dios podroso te console!
 ¡Dios che dea sorte, probiña!
 ¡Dios se doya d'os traballos
 Qu'a gente pesarosiña
 Temos eiquí n'este mundo!...
 Dim'ahora, carrachiña,
 ¿Como se chama este pobo
 Qu'está de nós á beiriña?
 —Chámase o Lago, señora...
 —Dios ch'o pague, quiridiña.
 —E logo ¿por que o perguntal
 ¿Seica tén moita famiña?
 —Teño.—Pois por meu consello
 Non vaya alá, coitadiña,

(1) Creo que se dispensará la rima en tanto diminutivo si se atiende á la
 afluencia que hay en la lengua gallega de estas palabras.—(El autor).

Que ll'é pouco caridoso
 C'os probes d'esta terriña.
 —¡Lógo sí! Pois entón, olla,
 Que vou cumprir eu soliña
 O mandato que me dou
 Unha Señora justiña.
 ¿Cal é o nome que dixeches
 Fai un pouco, rapaciña?
 —Éll'o Lago.—Pois estonces,
 Fóra tí y-a cadelíña
 Que vai contigo pr'o monte.
*«Seres Lago t'asolajo
 Con el d'arriba pr'abajo.»*

E inda bén de dicir esto
 A vélla non acabára,
 Cando, tal ves d' arrepente,
 Caíu n'o chau nanimada
 Escarrameland'os ollos
 Cal si co'a morte loitára;
 E dando un longo sospiro
 Salido d'a mesma y-alma,
 Guindou... quizáis pr'otra vida
 Máis tranquila e sosegada.
 ¡Morreu!... mais non: nunca mórren
 As almas que resinadas
 Sofren con santa pacencia
 Os traballos y-as disgracias
 Que Dios l'envía á esta térra
 Pra próba d'a súa costancia.
 Fugiu risoña y-alegre
 D'os mártres pr'a morada.
 Fugiu cal todos fugimos
 De este val cheo de bágoas
 Pr'aló pr'a vida d'as vidas
 Gozar delicias sin tasa;
 ¡Justo prómeo pr'os que nacen
 E mórren co'a fé n'a y-alma!

XI

Cand'o sol esprendoroso
 D'os rayos d'ouro rodeado
 Viña rubindo garrido
 Pol-os curutos máis altos
 Desfacend'as máinas brisas
 Que de noite se pousan
 N'as herbíñas d'as pradeiras
 E n'as follas d'os carballos;
 Cando trinaban n'as pólas
 C'o seu cantar os paxáros
 Dando armunías sin conto
 Con gorgéos d'antusiasmo;
 Cando despechan as froles
 Seus capulos con agrado
 Esparegendo cheirores
 Pol-o ambiente perfumados,
 Espaventadol-os hómes
 D'outros puebros máis cercanos
 Miraban co'a boca aberta
 Todos volvéndose parvos,
 Un milagre qu'abofellas,
 Solo ó querer recordalo,
 ¡Qu'inda eu rabeche se minto!
 Sinto meu corpo arripiado.

Alí rapaces, mulleres,
 Hómes encorcomeñados,
 Mozos solteiros e véllos,
 Xordos e coxos e mancos,

C'o sembrante com'a neve
 Y-a cara chea d'espanto,
 Estaban todos atónetos
 E con pasmo contemprando
 O remate desastroso
 D'o croel pobo d'o Lago.
 N'o mesmo punto d'a ireja
 Qu'ali tiñan os cristianos
 Solo se vía n'a térra
 Un puzo largo, moi largo
 Posto alí n'aquela noite
 Pra lembranza d'o pasado
 Co'a terrouceira n'o medio
 Qu'hoje se ve reparando;
 Y-os chouciños qu'á súa boira
 S'alcontraban levantados
 Antes d'a trágica noite
 Que socodera o milagro,
 Despareceran de todo,
 Quedando d'eles n'o canto
 Us montós altos de térra
 N'o val aquel encravados.
 ¡Próbas qu'esisten inda hoje
 Pra lembranza d'o pasado!

É d'a mór parte d'os hómes
 Asistentes á aquel auto
 —Porque sempr'houbó n'a terra
 Hómes que queren ser sábeos—
 Saía súa sentencia
 Sin sabel-a causa en oraro.
 —Un dicía. Son castigos
 D'aló d'o céo mandados.
 —Outro reprica. É ben feito
 Pra qu'escrementen os malos.
 —Non, hóme, non, escrama outro.

Esto foi cousa d'o diaño.
 —Boeno, boeno, di un velliño.
 É-vos qu'agora anda o trasno
 Por estes nosos contornos
 Poñendo as cousas en craro;
 E son tantas as cachizas
 Que tén feito o condanado,
 Qu'eu creo moito qu'o pobo
 Enterrouno el sin reparos.
 --Pois non certastes aínda,
 Dixo un d'os outros finchado
 Qu'estaba tamen presente.
 Foi porqu'o pobo d'o Lago
 Tiña que ser ja de cóte
 Por naceza sulagado

D'esta maneira os confusos
 Concurrentes parolando,
 Discurrían de mil modos
 Sobr'a verdá d'este caso,
 Pero o certo... ¡vaiche boa!
 Naide sabía espricalo;
 Y-estando n'estas liortas
 A unha voz todos falando.
 A rapaza enton chegou
 C'o seu gando arrecadado,
 Y-a verdad'alí espricoulles
 D'o asuagamento d'o Lago

XII

Tal é o recordo triste qu'estaba escurecido
 D'o pobo despiadado qu'alí s'asolagou
 Gemendo, ja sin forzas, n'as páginas d'olvido,
 Loitando dend'estonces c'o tempo que pasou.

Si os que n'a nosa térra se gaban de gallegos
 Fosen inda hoje o Lago de Paso á visitar,
 Ou tiñan que ser parvos, ou tiñan que ser cegos
 Pra non repar dilicias alí qu'adimirar.

S'algunha vez, leutores, chegades á aquel punto
 Fugindo d'os barullos d'as grandes pobracios,
 Pensade pesarosos n'o pobo alí difunto
 Por ser treidor pr'os próbes, pr'a Virge e máis pra Dios.

Si de paseo vades ó lindo Carballiño
 Buscando encantos própeos cicáis pr'adimirar,
 Chegáivos con respecto, chegáivos con modiño
 Ó puzo cuya lénda vos quixen eu contar.

Cando eu por vez primeira cheguei á visitalo
 E soupen o mesterio qu'encerra en sí este val,
 Sintin n'a miña y-alma cobizos de lebralo
 Dinantes de qu'o vise morrer sin dar señal.

Mais si quizáis non souben decilo cal quería
 D'estonces... dispensáime, porqu'ou non sei cantar
 Sin lira, esconsolado, nin groria, ni'alegría,
 ¡Qu'hei de facer, meus vóllos? ¿qu'hei de facer?... ¡Calar!

(DE D. ELADIO RODRÍGUEZ GONZÁLEZ).

O PUZO DO LAGO

LÉNDIA

Premzada con pruma de prata no certame literario celebrado en Betanzos o ano de 1886.

I

Amante de Galicia, aunque sin nome,
vouvou contar da pátreia en que fun nado
unha hestoria que o tempo en vau consume;
hestoria que loitando co pasado
vencéu os sigros e hoxe, con renome,
vai o mundo á escoitala admirado:
hestoria d' esas que tan solasmentes
gardadas viven na fieldá das xentes.

Cando de neno ô mimo da lareira
miña nai contos vellos me contaba.
parecía que en longa ringuileira
diante min o pasado desfilaba.
Hoxe que os anos xa co a sua carreira
me roubaron a paz que entón gozaba,
non podo inda esquecer, por máis que fago,
a relembrada tradición do Lago.

Xa sei que os bardos de hoxe están chamados
á cantar as bellezas de Galicia:
xa sei que seus deberes máis sagrados
son descubrir os trunfos que a xusticia
do porvir pr' os gallegos tén gardados:
no pasado pra min está a dilixia:
nada sei do porvir: non son profeta:
¡xiquera o nome teño de poeta!...

Os que con xúbilo esta lénda ledes
facéi conta que falo das verdades,
enterradas, fai tempo, cal sabedes,
na fochanca do olvido.... ¡Qué coidades!
¡Qué é mintira o qu' eu digo?... No-o pensedes;
pois sosteñer sabréi, cando queirades,
cu' é o pasado xa cuase morimundo,
que se vai ver lembrado n-este mundo.

¿Quén diría que os cêltecos gallegos,
suas tradicións tivesen esquencidas
sigros tras sigros, sin conecer, cegos,
as lembranzas que gardan escondidas?
¿Quén dirá que en Galicia n-hai achegos
pr' as grandezas co tempo escurecidas?
¡Hastra o mesmo pasado, morimundo,
vai quedando olvidado xa no mundo!

Almas sensibres, almas que gozades
co as tradicións da pátreia en que nacesdes;
nobres gallegos que vos afanades
pol-o ansiado porvir que en sonos creestes;
seres que, tolos, vos antusiasmaades
co as léndas que de nenos deprendestes,
deteivos co respecto máis profundo
diante a voz do pasado morimundo.

II

N-un prácedo verxel amorosoño,
doudé primores ás mancheas hai,
atópase o garrido Carballiño,
vila fidalga pr' o que á vela vai.

Préto d' ela, entre grosos castiñeiros,
hai un puzo rodeado de herba e fror,
onde os xilgaros cantan garruleiros
e onde os melros subían con primor.

A iste puzo os rapaces sempre acoden
batuxarse no vrau cando fai sol,
máis tén sitios tan fondos que non poden
ver si o leito da yauga é duro ou mol.

E no medio, cal proba verdadeira
do que en pasados tempos esto foi,
levántase unha altiva carrouceira
de herba e xunco onde nunca entróu o boi.

Sigun contan os homes xa máis vellos,
pol-os cales eu sei a tradición,
disque foi este punto un dos concellos
de máis nome e de máis estimación.

E si coidas, leutor, qu' esto é parola
que eu argallo mofándome de tí,
contareiche samente a verdá sola
tal e como se conta por aquí.

III

Alá nos tempos antigos
qu' inda hoxe en día nos lembran

falcatrúadas de trasnos,
 e bruxerías de meigas,
 e milagres nunca vistos,
 e pantasmas medofiantas;
 n-aqueles sencillos tempos
 en que a popular concencia
 tiña réspeto á compañía,
 soílo por medo á estadea
 que leva a morte nos ollos
 cando vai pol-as aldeas;
 tempos en que as corredoiras,
 nas noites escuras, eran
 un compreto formigueiro
 de visións e de quimerías,
 que andaban d' un lado pra outro,
 sempre errantes, entr' as tréboas;
 tempos en que se tomaban
 por voces de almas en pena
 todol-os ecos estranos
 que a tranquila noite ceiba,
 con mau sempre misteriosa,
 nos soutales e nas veigas;
 en que morrera xa o culto
 das sagradas carballeiras,
 onde o druida presentaba
 sobre o dolmen suas ofrendas,
 y-en que tiña o fanatismo

seus idolos con fachenda,
 y-a superstición seus dioses,
 y-a iflorancia suas creencias;
 n-aqueles tempos en que houbo
 negrumantes e nubeiras,
 y en que eran as malas fadas
 o terror da raza celta;
 n-este val, que altos curutos
 e picoutos arrodean,
 había un pobo cai todos
 os da terríña gallega,
 cos seus campos sempre verdes
 no outono e na primavera;
 co as suas chouzaz escondidas
 entre soutos e alboredas,
 e cos seus lindos verxeles
 onde a xentil Natureza
 ciscara os colores todos
 da sua máxica paleta.
 N-este pobo os moradores
 vivían, non con grandeza,
 sinon co máis necesario
 pra estar tranquilos na terra;
 y-unque non tiñan folganza
 nin menos moitas riquezas,
 iban pasando esta vida
 sin conocelel-a miseria,

ique os nosos labregos sempre
 viviron entr' a probeza!

IV

N-unha mañá de San Xoan,
 d' ese mes tan feiteceiro,
 cando os árbores y-os campos
 están de froles cubertos,
 ó ser as once do día,
 con pasifío preguiceiro,
 chegou ó pobo unha probe
 sin poder tomar alento.
 Co a cara chea de engurras
 y-os farrapos de remendos,
 ó dar co a primeira chouza
 qu' estaba na entrada mesmo,
 —*Deo gratias*, dixu chamando.
 —¿Quén está? lle responderon.
 —Unha coitada velliña
 que vai buscando sostento....
 —Diol-ampare, que por hoxe
 nada que darlle non teño.
 —Pol-o amor de Dios, señora,
 que xa veño de moi lexos
 e non topéi en ningures
 pr' a miña fame romedio.
 —Vaya con Dios, xa llo dixen,
 non me turre pol-o xenio,
 que estou de freña moi mala
 y-encomodarme non quero.
 —E logo, algunha cousiña,
 ¿non terá pra min de xeito?
 —¡Seica me atenta! Xa o dixen:
 fuxa da porta correndo.
 —Fuxiréi.... á ver si n-outra
 son algo máis limosneiros.
 Ave María, repuxo
 n-unha que alcontróu á xeito.
 —Sin pecado concebida,
 de contado lle dixeron.
 —¡Se queren favorecerme
 c' unha cousiña de achego!....
 —Miña vella, pida ós ricos
 e non veña onda os labregos
 que andamos noite e máis día
 traballando pra manternos.
 —¡Pol-a Virxe dos Delores,
 señor, que me estou morrendo!
 —¡Y-osté qué quer que lle faga!
 Se morre fáiselle o enterro.
 —¡Ai, Dios mío! ¿E' osté consente
 que me morra sin romedio?
 —¡Bo! Y-unque morra, ¿qué importa?

Ó fin todos lle morremos.
 ¿Non quer morrer? Pois traballe,
 que o traballo dá sostento.
 —Pero, señor, ¿son velliña!....
 —Non dou nada que o non teño.
 —¡Vaya logo!.... ter pacencia.....
 sufrir..... calar..... ¡n-hai remedio!....
 ¡Vállame a Virxe do Carme
 y-os santos todos do ceo,
 qué xente tan desleigada
 vive dentro d' este puebro!....

—Diol-o axude, señor cura,
 dixo atopando c' un crego.
 —Sea ostede bien venida.

¿E pra onde vai tan correndo?
 —Vou pidindo unha limosna.....
 —¡Ah, vai pidindo!.... Pois boeno.
 —¡E non me dá un ichaviño!....
 —Non, señora, que o non levo.
 —¡Pol-as benditiñas ánemas,
 señor, que morro de feito!....
 —Xa lle daréi outro día,
 que agora vou vel-os eidos.

—¡Asús, Dios mío, qué xente!
 ¡Qué xente mala vou vendo!....

Allí está unha casa grande;
 voume sin perda de tempo
 ver si secorren ós probes
 ou si eles non limosneiros.

¡Ai, qué can negro alí estaba!
 ¡Qué can tan grande e tan fero!
 Por achegarme ond' á porta
 esgazoume os meus fatelos,
 sin reparar que unha probe
 pra vivir sin sufrimentos,
 tén que andar esfarrapada
 pidindo á própeos e alleos.
 Pero..... ¡qué pobo!.... ¡qué pobo
 sin caridá e sin apego
 pr' os probes que a nosa vida
 á humanidade debemos!....

V

D' esta maneira falando,
 co peito cheo de loito,
 a coitadiña mullere
 saleuse fora do pobo,
 levando na yalma penas
 e fame, ademáis, no corpo;
 y-ó ter andado un anaco

pequeno, cravóu os ollos
 n-un tellado que alá ó lonxe
 viu fumegando entr' un souto.
 Foi cara alí camiñando
 pra pidir algun secorro,
 y-ò chegar préto da porta
 y-alcontrarse con un forno,
 donde unhas cantas mulleres
 amasaban pan de abondo,
 pensóu en Dios que cos probes
 sempre é misericordioso;
 e coidando ver cumpridos
 ó fin seus cobizos todos,
 encarouse co as forneiras
 e faloulles d' este modo.

—Teñan vostedes boas tardes.
 —Boenas y santas. E logo
 ¿qué quería, señorriña?
 —Vefío, chea d' esconsolo,
 buscando unha caridade.....
 —¿Y-entón no lugar non houbo
 nin xiquera unha presoa
 que lle atendese os seus rogos?
 —Non, señora. Dende as once
 que cheguéi, sufrindo moito,

nonalcontréi, por disgracia,
 xiquera un triste consolo.
 ¡Vállaa Dios, miña xoíña!
 Espere estonnes un pouco
 e unha bica lle daremos
 pra que faga ben ó corpo;
 que n-este mundo de vágoas,
 de traballos y-esconsolos,
 é mala cousa, abofellas,
 que seámos, como somos,
 tan bulróns e tan mezquifos
 cos probiños e cos orfos
 que improran a caridade
 pidindo en todol-os pobos.

Fixeron, pois, unha bica
 e metérona no forno,
 y-ò estar xa dentro cocéndose
 foi medrando de tal modo,
 que todas á unha dixeron
 que era un milagre asombroso.
 Mail-as forneiras, co gallo
 de quedar, por seus antoxos,
 co a broa enteiravardada,
 meteron moitas no forno,
 e todas ¡cousa pasmosa!

saían do mesmo modo
que a primeira que fixeran
pra darlle á probe un secorro.
Así foi que, sin dar creto
ôs choromiqueiros rogos
da velliña, despidírona
con mofas e con anoxos.
E mentres quedaban elas
ríndose ás cheas do conto,
a probiña camiñaba
co color mesmo dos mortos.

VI

¡Caresta, qué argullo!—marchaba dicindo;—
quedáronse ríndo de mín á barullo
sin ter voluntá.

¿Y-é xusto mofarse no mundo dos vellos?
¿Quén dá estes consellos? ¿É Dios por vingarse?
¡Nól.... Dios non os dá.

¡Qué xente malvada!... ¡Non sei que lle chame!
Non miran que a fame no peito pousada
dá moito delor;
y- agora é costume nas máis das aldeas
decirnos ás cheas, de todo en resume:
«Qu' o ampáre el Señor.»

Rozando nos montes, cavando nas terras,
dormindo nas serras, sin ver hourizontes,
a infancia paséi;
y- agora que morro de fame á miñoca
non topo pr' a boca nin triste secorro
por máis que busquéi.

¡Qué vida famenta pasamol- os probes!
¡Meu Dios! Tí que moves a terra crüenta
con solo tua mau,
acórdate enriba dos moitos traballos
y- os máis arrangallos que en crais tan cativa
sofrimos no chau.

Cubertos de trapos dos pes ô cocote.
pidindo de cote pan, caldo e farrapos
á humanidá;
tal é a vida nosa, servindo de escravos,
xuntando os ichavos que a xente podrosa
por lástema dá....

Nas portas dos ricos están os cadelos
gardando os consellos da pedra dos picos
que está no portal;
y- ô ver un probiño somarse ond' á entrada,
co a roupa esgazada xa o fan correndiño
fuxir do curral....

Si ôs ricos sin trégoas pidimos co a vista,
xa.... ¡Dio-nos asista! dond' a eles ás légoas
n-hai máis que fuxir.
¡Y-aínda se teñen por moi caridosos
cos probes queixosos que á porta lle veñen
limosna pidir!

N-hai duda que os tales cobizan ser libres
pra ser insensibles ás coitas y-ôs males
que sufrimos nós,
pois cando paseando topámolos fonchos,
botando reonchos, contestan berrando:
«Camíñe con Dios.»

¡Qué fame roedora tan negra e tan fera!
Dixera calquera que son eu treidora
pra Dios e pra mín.
Y-afellas que ô verme marchar contristada,
buscando a pousada y- o pan pra manterme
non sei que sintín.

¡Eu morro!... mirade.... ¡De fame langreo!....
meu peito está cheo quizáis de maldade....
¡Qué lle hei de facer!....
¡Non podo comigo!.... ¡Parés que me esmayo!....
¿Qué teño? ¿qué trayo? ¿qué falo? ¿qué digo?
¿qué poderéi ter?....

¡Ouh, Reina da gracia, Naiciña quirida,
que aquí n-esta vida non viche a disgracia
no teu curazón!....
Por Dios, consoláñme, que o pido cal vedes;
máis si é que o facedes, señora, amparáñme
tamén.... ¡compasión!

Facéi que os delores meus días rematen,
que anque hoxe me maten con croeles rigores
seréi eu felis;
y- ô verme mirada no ceo dos santos
con tantos encantos seréi estimada
n-aqueles confis.

¡Quén leva sabido, dispóis que morremos,
si o posto que temos aló adquirido
será padecer!....
¡Asús! engañeime.... morrer é moi malo....
non sei o que falo.... señora.... valeime....
¡non quero morrer!....

* *

Palabras ¡ai! cubertas de amargura,
tristes, amargas, débles e fatales,
salidas con fatídica tristura
d' un corazón que sofre feros males;

palabras que tan solo a desventura
lle arrinca á yalma; frases sepulcrales
que de loito e de penas mesturadas
pol-o esfertunio foron pronunciadas.

Lamentos ¡ai! que desenganos deixan
nos seres que padecen en sacréto
os despréceos treidores que os aqueixan;
desafogos quizáis que o door compreto
das almas malencónicas aleixan;
sopiros fondos que en tropel inquieto
firen a yalma, abouban os sentidos
e consolos en sí levan perdidos.

Consolos ¡ai!... consolos de tormento
que foxen, veñen, van e desaparecen
en rápede e confuso movemento;
lembranzas treizõeiras que entristecen;
consolos que o cativo pensamento
con lóbregos recordos estremecen,
cal si penas na yalma nos deixasen
y-as poucas alegrías nos roubasen.

Queixas de cote tristes e doridas,
fillas somentes d' almas angustiadas:
tal vez no mesmo corazón nacidas,
tal vez en tristes horas enxendradas,
tal vez dos beizos con delor salidas,
tal vez á fortes penas arrincadas,
tal vez de amargas vágoas mensaxeiras,
de pesares tal vez queixas tristeiras.

Lúgubres áis, xemidos inhumanos
que o delor máis despóteco produce....
¿Quén seus ecos monótonos, tiranos,
ô noso corazón tal vez conduce?
¿Quén conoce os amargos desenganos
—por máis que a súa penetración aguice—
mesturados cos máxicos lamentos
que sán da nosa yalma pesarentos?

Quén sabe si esas penas, si esas coitas,
si eses áis, si esas queixas lastimeiras
serán tal vez das continuoadas loitas
do corazón as tristes compañeiras?
¿Quén sabe si quizáis nas penas moitas
que a nosa yalma sofre, treizõeiras,
nacerán, recobertos de amargura,
eses salayos fillos da tristura?

Os que na vida sin cesar levades
a sede negra de topal-a groria,
tras da cal animosos camifiades;
os que vistes con xúbilo a ilusoria

sombra do benestar que cobizades
pr' o fulxente esprendor da nosa hestoria;
os que enterrades ¡ai! no fondo abismo
do despréceo o gallego patriotismo....

Os que sintides algo que en sacreto
vos roi o corazón; os que o infinito
anhelades no voso afán inquieto....
vosoutros ¡ai! que cal un vil proscrito
levades o desdén do mundo, préto
do corazón continuoamente escrito....
¡poida dar que vós mesmo sospeitedes
o orixen d' eses áis que padecedes!

Así como a tormenta enfurecida
deixa solo nos campos e verxeles
a tristura de cote espaxada,
así tamén os doores máis croeles,
cebándose na vella delorida,
deixáronlle na yalma amargas feles,
y-o corazón cobrindolle de coitas
sofrir fixéronlle ¡ai! odiosas loitas.

VII

Era na hora en que o sol os hourizontes
alumea cos últimos fulgeres,

deixando sempre atrás, en vals e montes,
o seu cortexo de brillantes coores.

Y-ô asconder tras da cima da alta serra
seus máxicos reflexos derradeiros,
parecían os cómaros da terra
torres de lume en campos feiticeiros.

A lus iba morrendo. Pol-o ambiente
negra capa de brétema caía,
cal exército mudo que valente
consigue o trunfo que lograr quería.

Os picoutos que o sol cintiléaba
trocaran xa de coor; e pol-o ocaso,
refirándose a lus, queda baixaba
a sombra medoñenta paso á paso.

Longa masa de negro se estendía
pol-os curutos, cal lexión de bruxas,
que montes e pradeiras recobría
de soledá co canto das curuxas.

A coitada velliña, chea de loito,
tremaba xa con medo non escaso:
levantouse da pedra e, sin ver moito,
foise cara ô lugar pasiño á paso.

Y-ô toparse, ô chegar, con un pendello
que o tempo esborrallara, de improviso
meteuse baixo d' él, pois anque vello
considerouno entón un paradiso.

Quixo ela alí poñerse d' arrudillas;

quixo pidirlle á Dios que a secorrese,
y-ó pousar, pra facelo, suas rodillas
esmayada caíu cal si morrese.

¡Mirade pra ela! Alí, no chau, deitada,
cuáseque sin sosego e sin sentido,
¡mifia xoya! alí está deseparada
reloucando quizáis de haber nacido.

Das xentes a indiferencia sempre fosca,
o temor de morrer alí esquencida,
y-a fame que no peito se lle enrosca
é moi fácil que acaben co a sua vida.

Tumbadiña no chau está a coitada,
co fantasma da fame pelexando.....
Nin dorme nin acouga..... ¡malpocada!
¡Qué ha de acougar si a fame a está matando!....

* * *

Y-ó estar dormindo cuáseque,
co a moita fame páleda,
escomenzouse, súpeto,
ó espazo á alumear.
E cando a lus a túneca
rachóu da sombra escuáleda,
un esprandor fantásteco
aparecéu no ar.

Aló nos altos ámbetos
con pasmo foron véndese
as luces, en exércitos,
baixar pra esta rexión;
e, pouco á pouco, as brétemas
da noite desfacéndose,
deixaron vel-os álbores
n-un louco folián.

Co a fame cadavérecas,
y-aínda non dormíndose,
a vella malencónica
de cara ó ceo miróu.
Y-estonces, chea de xúbilo,
víu vir de pe, sourríndose,
á Reina dos arcánxeles
que onda ela se achegóu.

A Virxe, recreándose
na sua compañía anxélica,
miróu con moita lástema
pr' a mísera muíler;
y-ó estar cerquiña dixolle
con voz graciosa e célica:
«Filliña, a nai dos méndegos
vénte hoxe secorrer.

«Xa podes darlle trégoas
ó teu penar tan grávido:
atende ben y-escóitame
que eu voute á consolar.
Mañá este pobo déspota
que así te axóu impávido
será, sin máis andrómenas,
mandado asolarar.

»Pois xa que foi tiránico
dos méndegos mofándose,
dendesde agora obrígote
á o que eu mandéi, cumprir;
que Dios no ceo—repúxolle—
de tanto mal fartándose,
pra o castigar, mandóucheme
baixar pra cho dicir.»

Calouse a Nai dos ánxeles
y-en nube de ouro erguéndose,
rubíndose..... rubíndose.....
no espazo se perdéu.
Y-a coitadiña méndega,
por vela ir ascondéndose,
quedóu con ollos lánquedos
mirando aló pr'o ceu.

VIII

Y-entramentes que rubían
pol-o espazo os esprandores,
os anxés encantadores
iban todos á cantar.
Mail-a vella esconsolada,
con pena e con alegría,
dudando de canto vía,
escramaba sin berrar.

¡Y-el poderá ser verdade
que a Virxe veña á pe feito
dendesd' o ceo ó dereito
tan linda como eu a vín?
¡Ave María purísima!.....
¡Asús, nunca Dios me dera!
Si llo contara á calquera
faría mofa de min.

Chegar entre tantos ánxés
de tanta lus rodéada,
y-ó mirarme apesarada
consolarme no delor.....
Deixar o seu paradiso
e con gracia feiteiceira

falarme tan gasalleira
con cariño e con amor.....

Por mor d' esta probe vella
mandar así de lixeiro
sulagar un pobo enteiro
que non tivo caridá;
y-ô deixarme xa tranquila
rubir pr'o ceo sourrindo,
con un sembrante tan lindo
cal ninguén viu nin verá.....

Xa con xusticia lle chaman
consolo dos afrixidos,
pois ôs seus fillos quiridos
nunca os deixa perecer.....
Mais, olla: volvendo ô caso,
abofé que dudo moito
que por calmar o meu loito
se faga un pobo morrer.

Poida ser que medio tola,
co a moita fame que tiña,
me enganase a razón miña
e fose un sono o que vín.
Pero non: inda conservo,
grazasadiós, na mamoria,

o que a Virxe chea de goria
me mandou facer á mín.

E pra que as xentes futuras
sepian o fin disgraciado
d' este pobo desleigado
que tanto me despreciou,
anque traballo me custe
y-antes que corra esta loa,
hei cumprir, cristiana boa,
o que a Virxe me encargou.

IX

Do Ourente tral-os fúnebres picoutos
alaranxados coores se divisan:
nos vals, nas alboradas e nos soutos
os paxaros seus trinos improvisan.
Do novo día os páledos reflexos
esténdense por montes e pradeiras,
deixando ver, de prêto e máis de lexos,
as pingotas do orballo entr' as silveiras.
Dibúxanse xa ô lonxe os pifeirales,
cóbrense de perfumes as campías,
inúndanse de luz os salgueirales,
énchense as veigas todas de armunías

e vístense os paisaxes de colores;
y-entre os vagos rumores dos soutales
y-os idílicos cantos dos pastores,
fórmase esa campestre sinfonía
que a Natureza, en tonos feiteiros,
repinica saudando ô novo día.
Corren, por entre chopos, os regueiros
ciscando nos veirales as pingotas,
que saltan con unísona armonía
ô entropazar de cote co as cañotas.
Na carballeira espertan os sonidos
que a sôedá da noite adormantara,
y-entre a folla os paxáros escondidos
arman co seu gralear tal algazara
que n-hai máis que gorxeos e chilidos.
Tod' a aldeia se anima e volve tola;
todo é color, aromas, movemento,
belleza, animación y-algarabía.
Un bico é cada estralo; cada póla
que se move abalada pol-o vento
é unha nota da eterna sinfonía
que os campos, no concerto matutino,
lle cantan á alborada; cada prado
é un leito de ouro e prata corôado;
cada chouza un idilio campesino;
cada folla unha yarpa, e cada aldeia
unha bandada ceiba de pombiñas
que aquí y-alí, na veiga que verdea,
sealcontran ô descoído pousadiñas.
Tén estonces o campo máis feitizos
y-a lus tamén máis relumbrantes coores.
Non son os hourizontes tan sombrizos
dendes que a aurora vén cos seus fulgores.
Hai na brisa máis prácedos falares,
nos souts máis poéticos romores,
nos montes máis atruxos e cantares,
máis trinos y-asubíos entr' as pólas
e máis vagos queixumes nos piñares.....
Os álbres..... pero abonda de parolas,
porque tantas inúteles violas
non veñen nada ô caso, e, certamente,
pretender ser pöeta solasmente
co gallo de falar sin decir nada,
comprendo qu' é unha louca tolaxada.
Y-así, deixando á un lado esa manía,
falando con verdá e sin argallada,
direivos d' unha ves que amañecía.

X

—¿Pra onde vas inda tan cedo
con tal carreira, miníña?
—Vou coidal-o gando ô monte
co esta miña cadelíña.

—E logo o gando que coidas,
 ¿de quen é, miña rosíña?
 —É dos veciños do pobo
 que me dán a limosníña
 dendes que lle quedéi orfa
 cando inda era pequechiña.
 —¿Y-estonces os teus papáís
 morréronche tan axiña?
 —Si, sifora. Fai seis anos
 que lle quedéi eu soliña
 sin nai, nin pai, nin parentes,
 y-agora, esfamentadíña,
 teño que andar ô mandado
 dos que me dan a roupiña
 pra vestirme, y-a mantenza
 pra ir vivindo.....—¡Coitadíña!....
 ¿E cántos anos tes hoxe?
 —Téñolle oito, señoriña.....
 —¡Malpocada! ¡Xa tan nena
 ser orfa, miña cousiña!
 ¡Vállate nosa Señora
 que é Nai dos orfos, filliña!
 ¡Qué vida cröel xa levas!
 ¡Qué vida, miña xoiña!....
 Pasando os días no monte
 vas acabando a vidíña
 sin millorar de fortuna.....
 ¡Dios che dea sorte, probiña!
 ¡Dios se doya dos traballos
 que pasas!.... Dime, filliña,
 ¿Cómo se chama ese pobo
 que está de nós á veiriña?
 —Chámase o Lago, señora.....
 —Dios cho pague, quiridiña.
 —¿E logo seica quer ir
 buscar unha limosníña?
 —Eso penso.—Nó, pois..... mire,
 non vaya, miña velliña,
 que en todo o lugar enteiro
 n-hai xiquera unha veciña
 que lle sea caridosa
 pr' os méndegos da terriña.
 —¡Ai, logo é certo! Pois deixa
 que vou á cumprir axiña
 o mandato que onte á noite
 me dou Nosa Señoriña.....
 ¿Cal é o nome que dixeches
 fai un pouco, rapaciña?
 —Elle o Lago.—Pois estonces,
 fóra tí y-a cadelíña
 que vai pr' o monte contigo.....
*Se eres Lago te asolajo
 con lo de arriba pr' abajo.*

E inda ben de decir esto
 a vella non acabara,
 cando, mesmo d' arrepente,
 caíu no chau nanimada,
 y-escarramelando os ollos,
 cal si co a morte loitara,
 fuxíu..... quizáis pr' outra vida
 máis tranquila e sosegada,
 ¡¡Morréu!! máis non: nunca morren
 as almas dos que, con santa
 pacencia, sofren as penas
 y-os traballos y-as disgracias
 que Dios dende o ceo lle envía
 pra proba da sua costancia.
 Fuxíu risoña y-alegre
 dos márteres pr' a morada:
 fuxíu cal todos fuximos
 d' este val cheo de vágoas
 pr' aló pr' a vida das vidas
 gozar delicias sin tasa.....
 ¡Xusto prémeo pr' os que nacen
 e morren co a fe na yalma!

XI

Cando alumeaba o sol
 cheo de maxestade o espazo,
 espallando a lus á feixes
 nos curutos e nos campos;
 cando os paxaros cantaban
 entr' as follas dos carballos,
 espaventadol-os homes
 dos pobos máis inmediatos
 miraban co a boca aberta,
 todos volvéndose parvos,
 un milagre tan pasmoso
 que solo con relebralo,
 parés que o coiro se engurra
 e trema o corpo de espanto.

Alí as mulleres y-os homes
 contempraban asombrados
 a compreta destrución
 do antigo pobo do Lago,
 convertido xa en ruínas
 cal si fose por encanto.
 Bastóu unha sola noite
 pra deixar todo cambeado,
 que n-aqueles tempos eran
 cousa corrente os milagros.
 No mesmo sitio en que tiñan
 á súa igrexa os cristianos
 viáse tan solasmentes
 un puzo largo, moi largo.

Y-as chouzas que antes había
por un lado y-outro lado,
despareceran de todo,
quedando, en troques, no canto,
us montós altos de terra
no val aquel encravados.
¡Probas que existen inda hoxe
pra lembranza do pasado!

Y-a máior parte dos homes
asistentes á aquel auto
botaba a súa sentencia
sin sabel-a cousa en craro.
Un dicía.—Son castigos
d' aló do ceo mandados.
Outro escramaba.—É ben feito,
pra que escramenten os malos.
—Non, ho, non, replicaba outro;
esto foi cousa do diaño.
—¡Bó, bó! agregaba un velliño;
évos que agora anda o trasno
por estes nosos contornos
poñendo as cousas en craro;
e son tantas as cachizas
que tén feito o condanado,
que eu creovos beñ que o pobo
enterrouno el sin reparos.

—Pois non certastes aínda,
añidía un moi finchado
que estaba tanñen presente.
Foi porque o pobo do Lago
tiña que ser xa de cote
sin remedio asolagado.

D' esta maneira os confusos
concurrentes parolando,
discurrían de mil modos
sobre a verdá d' este caso,
pero o certo..... ¡vaiche boa!
naide sabía espricalo;
y-estando nas liortas estas,
todos á unha voz falando,
chegóu entón a rapaza
co seu gando arrecadado
y-espricoulles a verdade
do asuagamento do Lago.

XII

Tal é o recordo triste, que estaba xa esquencido,
do pobo despiedado que alí se asolagóu.
Deixádelle que salla das brétemas do olvido,
deixádelle que trunfe do tempo que pasóu.

Si algunha ves ó Lago chegades, meus leutores,
fuxindo do abouxante barullo da cibdá,
pensade no castigo que en anos anteriores
sofríu alí unha aldea por non ter caridá.

N-aqueles mudos restos d' un tempo xa olvidado
parés que á voz dos sigros quer inda rexurdir;
parés que inda s' escoitan os ecos do pasado
nos inmediatos bosques que o vento fai ruxir.

Quén soñe c' un futuro de eternas vinturanzas
que anuncie seus fulgores con nobre inspiración.
Eu busco nos recordos das vellas relembrazas
as poéticas consellas da santa tradición.

Quixera solasmentes o nume dos poetas
pra en máxecas estrofas podérvolas contar.
Mais co as ideas miñas confusas e incompretas,
¡qué hei de facer, velliños? ¡qué hei de facer? ¡Calar!

